

Terwijl orthodox-joods Nederland aankijkt tegen een 'gestabiliseerde afkalving', blijven de liberaal-joodse gemeenten groeien. Concreet gevolg van deze ledenaanwas en de daaruit voortvloeiende vraag naar kennis is de oprichting van de liberale rabbijnenopleiding waaraan vier vrouwen en drie mannen vandaag beginnen. Gesprek over een feniks die herrijst uit zijn as.

Rabbijnenopleiding

Cokky van Limpt

Het had een haar geschied, of de rond 1930 opgerichte liberaal-joodse gemeente van Amsterdam was in 1954 opgeheven. Van de 900 liberaal-joodse gezinnen, voornamelijk Duitse vluchtelingen, was na de Tweede Wereldoorlog weinig meer over. Een extra ledenvergadering besliste over het voortbestaan. Negen leden kwamen opdagen: vijf stemden voor, vier tegen.

Die ene stem redde de gemeente, maar, luidde het advies van een rabbijn uit Haifa, willen jullie er iets van maken, stel dan een Nederlander aan. Dat werd de befaamde rabbijn Jacob Soetendorp (vader van de Haagse liberale rabbijn Awraham). „Hij heeft samen met het bestuur de gemeente groot gemaakt,” zegt rabbijn David Lilienthal die Soetendorp in 1971 opvolgde. „Dat hij dit grote gebouw neerzette voor de kleine gemeente van toen, was heel gedurfd. Toen het in 1966 klaar was, werd er over ons gesproken als 'mensen in een vlag van hoogmoed' en noemde men de nieuwbouw 'een prachtig mooi mausoleum voor een uitgemoorde gemeente'.”

Nu, 37 jaar later, is de liberaal-joodse gemeente terug op de sterkte van voor de oorlog en is het 'mausoleum' in Amsterdam te klein geworden. Nieuwbouwplannen zijn in de maak, al zal het zeker nog vijf jaar duren voor het huis aan de Jacob Soetendorpstraat wordt verlaten.

Hoe heeft het wonder van de liberaal-joodse groei in Amsterdam en later ook daarbuiten, zich voltrokken?

Lilienthal: „De herrijzenis van de feniks uit zijn as verliep aanvankelijk langzaam. Van de Joden die na de oorlog naar Nederland terugkeerden, is 45 procent naar Israël vertrokken. Wie bleef, had wel wat anders te doen dan zijn energie steken in gemeenteopbouw. Er viel veel verloren tijd in te halen - onafgemaakte schoolopleidingen, gebroken carrières - en verloren bezit terug te vorderen. Maar Soetendorp gaf de mensen nieuw vertrouwen en hoop. Het lukte hem mensen weer te binden aan de gemeente en weerstanden te doorbreken. Dat gebeurde ook in Den Haag, waar de vorig jaar overleden Robert (Bob) Levisson na de oorlog de liberale gemeente Beth Jehoeda oprichtte. Naar hem is het instituut genoemd dat de nieuwe liberale rabbijnenopleiding gaat verzorgen.”

Na het succes van Soetendorp en Levisson in Amsterdam en Den Haag begon in 1964 een kleine groep liberale joden in Arnhem een nieuwe gemeente, even later gevolgd door Rotterdam. De Zesdaagse Oorlog in 1967 zorgde voor verdere groei.

„De Joden vreesden een nieuwe Sjoah, dachten dat Israël eraan zou gaan. Die angst weer vernietigd te worden, heeft bij velen een nieuw soort

Graffiti op erfgoed

Het werelderfgoed is uitgebreid met de beschrijvingen van de buitenmuur van het Roemeense Moldovita-klooster, 600 kilometer ten noorden van Boekarest. De orthodoxe afbeeldingen zijn beschadigd en voorzien van moderne graffiti. FOTO BOGDAN CRISTEL-REUTERS

Nieuw Joods bewustzijn vereist geschoold kader

bewustzijn gewekt. Zij pakten hun jodendom weer op. Toen ik in 1971 in Amsterdam kwam, was de gemeente daar in een paar jaar tijd gegroeid van krap 300 naar 500 gezinnen. Nu zijn het er ongeveer 900.”

In 1972 werd de liberaal-joodse gemeente Twente opgericht, daarna volgde Brabant, tien jaar geleden Utrecht, vijf jaar later Noord-Nederland en na vijf jaar 'in oprichting' te zijn geweest, vindt aanstaande zondag de inwijding

Liberaal-joodse gemeenten blijven groeien

plaats van de gemeente Flevoland.

In de na-oorlogse joodse-Nederlandse gemeenschap is volgens Lilienthal sprake van polarisatie: Joden die zich bewust afkeren van hun jodendom tegenover hen die het bewust (opnieuw) willen ontwikkelen. Die laatste groep van voorheen niet-aangeslotenen zorgt voor de nog altijd voortdurende gemeente-aanwas. Alleen al in de afgelopen tien jaar is het ledental van de liberaal-joodse gemeenten met 25 procent toegenomen tot zo'n 3500 zielen. De orthodox-joodse gemeenten tellen gezamenlijk ongeveer 6000 leden, waarmee naar hun eigen zeggen 'de afkalving is gestabiliseerd'.

Tot de liberaal-joodse 'groei-groep' behoren mensen die in de onderduik

hebben gezeten en na verloop van jaren behoefte hebben hun Joodse wortels weer op te zoeken en te versterken. Ook kan een deel van de gemeentegroei worden verklaard uit de komst van mensen die bij toeval ontdekken dat ze Joods zijn en van Joden wier ouders er niet over willen praten, en die zich om die reden tot een gemeentewenden.

Daarnaast is er volgens Lilienthal een langzame trek vanuit de orthodoxie naar de liberale gemeenten. „Overigens bestaat ook de omgekeerde beweging, van mensen die behoefte hebben aan een steviger omgeving dan de liberale, en aan meer structuur. Wat ook groei bevordert: de afgenomen 'lijstenvrees' - de angst om als Jood ergens geregistreerd te staan.”

Een kleine maar bijzondere groep binnen de liberaal-joodse gemeenschap zijn mensen wier vader Jood is maar hun moeder niet. Deze 'vader-Joden' zijn volgens de halacha (joodse wet) niet Joods en kregen aanvankelijk, zegt Lilienthal, bij orthodoxe én liberale gemeenten 'de deur in het gezicht'. „Het is een uitvinding van Soetendorp geweest, tegenover hen een andere houding aan te nemen. Zij hebben, zoals wij dat noemen, een 'claim' op Joodse identiteit, maar zijn niet automatisch Joods. Ze moeten een bewuste keuze maken en die op formele wijze, via rituelen, bevestigen om hun Joodse 'paspoort' te verkrijgen.”

Groei zit echter, benadrukt Lilienthal, niet alleen in het ledental van gemeenten, maar komt vooral ook tot

uiting in de groeiende behoefte aan kennis binnen de Joodse gemeenschap en de vele leeractiviteiten die daarvan het gevolg zijn. „Er is steeds meer vraag naar Joodse kennis en naar diepgang en structuur daarin. De Joodse gemeenschap is een op kennis gebaseerde cultuur, maar wij worstelen nog altijd met de breuk in de overlevering, die de oorlog heeft veroorzaakt. Mensen als Levisson, Soetendorp en Goudekot zijn de enkelen geweest die de kennis hadden en ook konden doorgeven na 1945. Daarom hebben we de rabbijnenopleiding die nu begint ook zo hard nodig. We hebben een schreeuwende behoefte aan geschoold kader, niet alleen aan gemeenterabbijnen en chazzanim (voorzangers), maar ook aan mensen die synagogediensten kunnen leiden, joodse les geven aan kinderen en via publicaties kennis van het jodendom verdiepen en verbreiden.”

Van de zeven studenten die vandaag aan de rabbijnenopleiding beginnen, wil één vrouw in de toekomst wel gemeenterabbijn worden. De andere zes, allen al actief met publiceren en/of doceren, willen op de opleiding in eerste instantie hun kennis van het jodendom vergroten en verdiepen, om wat ze nu al doen in de toekomst beter te kunnen.

De Nederlandse liberale rabbijnen Lilienthal, Ten Brink, Herman, Soetendorp en Van Voolen zijn allen opgeleid aan het in 1956 in Londen gestichte Leo Baeck College (LBC). Dat aan de Nederlandse rabbijnenopleiding nu

naast drie mannen ook vier vrouwen deelnemen, is minder opzienbarend dan het misschien lijkt. Aan datzelfde LBC zijn de afgelopen jaren namelijk ook vier Nederlandse vrouwen opgeleid - drie tot rabbijn en één tot chazzan. Zij zijn alleen niet teruggekeerd naar Nederland.

„Vergeleken met New York, Jeruzalem, Londen en Parijs, was het Joodse leven in Nederland hen toch te beperkt,” zegt Lilienthal met begrip. „Twee van die vier vrouwen werken als rabbijn in Amerika en een in Londen. De chazzan werkt ook in Amerika, waar zij jarenlang de hele muziekafdeling van de Joodse reformbeweging leidde.”

In de orthodoxie is het uitgesloten, binnen de liberaal-joodse gemeenten zijn vrouwen in bestuursfuncties nooit een probleem geweest, aldus Lilienthal. „Maar een vrouw als voorzanger, voorlezer of voorganger in een synagogedienst is hier en daar toch nog wat wennen. In Amsterdam gebeurt het al, Utrecht is bijna zover, Den Haag is in beweging en Rotterdam heeft er een begin mee gemaakt.”

„Het interessante is,” vindt Lilienthal, „dat er ook aardig wat weerstand zit bij de vrouwen zelf. Veel vrouwen vinden het eng om voor te gaan, en veilig als het niet mag, want dan hoeft het ook niet. Dat heeft trouwens niets met leeftijd te maken, maar met hun eigen emancipatieniveau. De Joodse gemeenschap houdt cultureel gelijke tred met wat er in de rest van de Nederlandse samenleving gebeurt.”